

Paweł Łyżwa

Aksjologiczne uwarunkowania polityki jako sfery społecznej — zarys problemu

Znaczenie fenomenu polityki w życiu społecznym podkreślano już w starożytności, kiedy to zaczęto postrzegać intelektualny namysł nad polityką jako istotny fragment „prawdy o świecie i o człowieku”. Platon określał politykę jako naukę i sztukę zarazem, Arystoteles zaś bez wahania nazywał refleksję nad polityką „nauką naczelną, najbardziej kierowniczą”, nauką konieczną, „ażeby w miarę możliwości uzupełnić filozofię spraw ludzkich”¹. Jednak pomimo tak długiej tradycji dostrzegania w polityce jednej z najistotniejszych sfer życia społecznego oraz prowadzenia studiów jej poświęconych, do chwili obecnej nie wypracowano definicji polityki, która bez większych zastrzeżeń byłaby zaakceptowana przez większość politologów². Taki stan rzeczy wskazuje na fakt, iż granice tożsamości polityki i polityczności nie są wyraźnie zaznaczone i pozostają w dynamicznym układzie relacji z pozostałymi wymiarami życia społecznego, które nie może być określone w kategoriach statycznych. Stąd wynika owa wieloznaczność i wieloaspektowość polityki, której treści nie wyznaczają „izolowanych od siebie wydarzeń i faktów, lecz pewne ich ciągi składające się na współpracę, rywalizację lub walkę o osiągnięcie akceptowanych grupowo celów”. Uzgodnienie tych celów, wskazanie na ich treść, hierarchię oraz sposoby

ich urzeczywistnienia implikuje społeczny i aksjologiczny zarazem wymiar polityki, jako że „człowiek, a tym bardziej człowiek polityczny, zawsze egzystował i egzystuje w kontekście grupy, będącej »źródłem jego postaw, wierzeń i opinii«”³.

Polityka jako sfera społeczna

Określenie polityki jako fragmentu życia społecznego jest sformułowaniem zbyt ogólnym, aby mogło posiadać walor wyjaśniający. Należałoby wskazać na te elementy sfery społecznej, które są bezpośrednio lub też pośrednio związane z fenomenem polityki. Najczęściej podkreśla się, iż o polityczności lub jej braku decyduje to, czy dane zjawisko ma istotne znaczenie dla zdobycia, utrzymania lub sprawowania władzy politycznej⁴ oraz czy zjawisko to pozostaje w relacji z takimi kategoriami, jak: konflikt i kooperacja, rywalizacja i gra polityczna, racjonalny proces decyzyjny, funkcjonalność systemu politycznego, zaspokajanie indywidualnych i zbiorowych potrzeb uczestników systemu.

Utożsamienie polityki z różnymi przejawami instytucjonalizacji władzy państwowej stanowi istotę szkoły legalistycznej oraz historyczno-instytucjonalnej w politologii. M. Weber eksponuje w definicji polityki ele-

menty walki o uczestnictwo w sprawowaniu władzy państwowej lub uzyskanie wpływu na jej kreację i podział⁵. Znaczenie zachowań politycznych dostrzegają przedstawiciele orientacji behawioralnej, którzy akcentują rolę aktorów społecznych i politycznych wypełniających treścią i dynamizujących instytucje polityczne, a także uwypuklają kategorie władzy, autorytetu, wpływu oraz konfliktu determinujących polityczny charakter określonego układu stosunków interpersonalnych (m.in. A. Bentley⁶, H. Lasswell⁷, R. Dahl⁸). Relacje pomiędzy sferą polityczną i społeczną akcentuje funkcjonalizm, który wiąże politykę z funkcją, jaką pełni ona w określonym społeczeństwie (systemie społecznym). Funkcja ta polega przede wszystkim na dystrybucji deficytowych dóbr oraz zasobów społecznych, przy jednoczesnym minimalizowaniu i rozwiązywaniu konfliktów zachodzących w systemie. Mechanizm ten opiera się na autorytecie władzy państwowej generującej wiążące decyzje (proces decyzyjny), podstawowym zaś kryterium działania politycznego są wartości warunkujące autorytatywny rozdział dóbr⁹. Znaczenie procesu decyzyjnego jest również osią podejścia racjonalnego do polityki. Chodzi tu zarówno o racjonalność decyzji zapadających w procesie sprawowania władzy i gry o nią, jak i o znaczenie racjonalnego wyboru w „konfrontacyjno-kooperacyjnym” procesie wykonywania władzy politycznej, co ma prowadzić do realizacji określonych, konkurencyjnych celów i interesów (np. A. Ranney¹⁰). Przedstawiciele postbehawioralizmu wskazują natomiast, iż polityka, będąca w istocie rozwiązywaniem problemów społecznych, łączy się z koniecznością zaspokajania potrzeb jednostek i grup społecznych w warunkach deficytu dóbr.

W kontekście powyższych uwag należy przyjąć, iż polityka stanowi określoną dziedzinę życia społecznego, w którym układ stosunków i działań jest wyznaczany poprzez konflikty, walkę, kompromisy i ko-

operację pomiędzy grupami społecznymi, organizacjami politycznymi, ośrodkami decyzji politycznych oraz jednostkami, dążącymi do urzeczywistnienia swych podstawowych potrzeb i interesów poprzez wykonywanie władzy politycznej lub wywieranie na nią wpływu. Kluczową kategorią polityki pozostaje więc władza (szczególnie władza państwowa), której cechą charakterystyczną jest możliwość stosowania legitymowanego przymusu wobec osób niespektujących autorytatywnych decyzji dotyczących dystrybucji dóbr materialnych i niematerialnych. Polityka może być zatem rozumiana jako: a) zachodzący w systemie społecznym proces, który swoją dynamikę zawdzięcza zjawiskom władzy, panowania, konfliktu, kooperacji, partycypacji oraz b) domena działalności praktycznej (związanej z zarządzaniem, planowaniem, sprawami publicznymi)¹¹.

Najistotniejszymi funkcjami polityki, wyrażającymi znaczenie sfery politycznej dla szeroko rozumianego systemu społecznego, są: (a) funkcja regulacji pola samej polityki (uregulowania odnoszące się do mechanizmów zdobywania, sprawowania, utrzymywania, alienacji władzy i wywierania na nią wpływu) oraz jej otoczenia (kreacja norm i procedur dotyczących zasad i sposobów sterowania lub wpływania przez podmioty polityki na pozostałe dziedziny życia społecznego i międzynarodowego); regulacja pola polityki i jej otoczenia łączy się z funkcją innowacyjną polityki, to jest konstruowania i wdrażania nowych koncepcji rozwoju społeczno-politycznego, ekonomicznego oraz kreacji nowych podmiotów polityki (partii politycznych, instytucji politycznych, organizacji międzynarodowych); (b) funkcja integracyjna sprowadzająca się do wytwarzania i stabilizowania społecznej spójności, równowagi oraz współpracy pozytywnej w systemie społecznym, co odbywa się często przez oddziaływanie na wiedzę, postawy i zachowania polityczne uczestników syste-

mu społecznego (funkcja socjalizacyjna), także poprzez generowanie, przetwarzanie i stymulowanie obiegu informacji o życiu polityczno-społecznym (funkcja komunikacyjna); (c) funkcja konfliktotwórcza polegająca na intencjonalnym bądź ubocznym stymulowaniu, konsolidowaniu sprzeczności oraz konfliktów celów, interesów oraz wartości politycznych i społecznych, d) funkcja dystrybucyjna związana z określaniem oraz implementacją procedur i reguł związanych z podziałem dóbr i zasobów¹².

Wartości a polityka

Polityka, pozostając immanentną częścią życia społecznego, jest dziełem człowieka, określoną odpowiedzią na jego potrzeby, pragnienia, oczekiwania, dążenia, cele i wartości¹³. Politykę, jako dziedzinę działalności jednostek i grup, należy postrzegać poprzez pryzmat wartości politycznych, które są wypracowane „ze społecznie ukształtowanych dążeń ludzkich”¹⁴. Polityka, będąc fragmentem życia społecznego, jest równocześnie częścią określonej rzeczywistości kulturowej, ta natomiast w znacznym stopniu jest determinowana przez wartości dla niej centralne. Człowiek cechuje się naturalną inklinacją do wartościowania, oceniania otaczającej go rzeczywistości, do artykułowania swoich marzeń i przejawiania woli ich urzeczywistniania. Polityka wydaje się dziedziną, w której zjawiska wartościowania i oceniania są szczególnie widoczne.

Akcentowanie w analizie politologicznej kwestii instytucjonalizacji władzy państwowej nie stoi w sprzeczności z traktowaniem owej władzy jako dobra szczególnie pożądanego w polityce. Z pomocą władzy politycznej można realizować akceptowane wartości polityczne (władza polityczna jako instrumentalna wartość polityczna) bądź traktować ją jako wartość samą w sobie. Badanie zachowań politycznych nie powinno abstra-

hować od systemu wartości podmiotów polityki, przesądzających o kierunku działania lub jego zaniechaniu¹⁵. Co więcej, trudno byłoby wyjaśnić funkcję systemu społeczno-politycznego bez wskazania na fakt, iż funkcja ta polega w istocie rzeczy na dystrybucji określonych dóbr i wartości politycznych, co z kolei musi opierać się na sprecyzowanych kryteriach lub zasadach, na podstawie których określa się ważność i hierarchię potrzeb, dążeń, interesów jednostki lub grup społecznych w dziedzinie polityki. Polityka sprowadzona do racjonalności podejmowania decyzji w procesie sprawowania władzy i gry o władzę również charakteryzuje się wyraźnymi konotacjami aksjologicznymi. Instrumentalna racjonalność każe traktować działania i decyzje jako racjonalne, kiedy są podjęte intencjonalnie jako środek, odpowiadają właściwemu (adekwatnemu) rozpoznaniu sytuacji, prowadzą do realizacji uporządkowanych celów, są optymalnym (najskuteczniejszym i najmniej kosztownym) środkiem do urzeczywistnienia tychże celów oraz biorą pod uwagę pożądane i uboczne skutki określonego działania lub decyzji¹⁶. Poprzestanie na takich kryteriach racjonalności (traktując przy tym możliwość kompleksowej analizy sytuacji i konsekwencji działania przez decydenta jako co najmniej problematyczną) pozostawia na uboczu treść preferencji decydenta. Polityka, jako jeden z przejawów życia społecznego i kultury, nie jest jednak zawieszona w próżni aksjologicznej. Polityk, podejmując decyzje, publicznie je uzasadniając, musi brać pod uwagę ich recepcję przez członków społeczeństwa. Podejmowanie działań lub decyzji, które rozmijają się ze społecznym poczuciem tego, co słuszne i dobre, wskazuje polityka na polityczny niebyt, zwłaszcza w systemach demokratycznych¹⁷.

Racjonalność instrumentalna nie wymaga uzasadniania celów, co jest podstawą racjonalności aksjologicznej. Chodzi tu o zaakcentowanie podmiotowości, nie tylko

politycznej, jednostki. Racjonalność aksjologiczna jest uzależniona od rodzaju celów, które mają być osiągnięte: jedynie wartościowy cel może uzasadnić decyzję i działanie. W sytuacji gdy sama jednostka formułuje swe cele, gdy czuje się podmiotem, wówczas możliwa staje się świadoma, odpowiedzialna partycypacja w życiu społecznym. Racjonalność celów polega tu na ich zgodności z istotą człowieka, akceptowanymi przez niego wartościami. Zachowania polityczne, decyzje polityczne mogą być ujmowane jako wyraz aksjologicznej samoidentyfikacji jednostki. Dostrzeżenie aksjologicznego wymiaru polityki nakazuje postrzegać człowieka *in actu*, który

kształtuje sam siebie i swoje otoczenie na mocy autonomicznego działania swojego rozumu. Poprzez kreatywny akt samookreślenia się nadaje on sens swojemu życiu. Realizacja własnego „ja”, własnej tożsamości, własnych zasad i wartości, to dobre powody do podjęcia działań. W ten sposób podmiot potwierdza swoją tożsamość,

podkreśla własną odrębność i wyjątkowość. Polityka to proces urzeczywistniania się człowieka promującego określone wartości, przekonania, zmierzającego do realizacji sformułowanych przez siebie celów. „Idee, zasady dobrego życia nie tylko wpływają na kierunek dążeń i potrzeb, ale mogą formować pragnienia i potrzeby. Celem życia politycznego i moralnego staje się rozwój ludzkich dążeń”¹⁸.

Określenie polityki jako sfery konfliktów interesów i wartości społecznych czy też jako mechanizmu alokacji wartości i zasobów społecznych (przy wsparciu tego mechanizmu autorytetem władzy państwowej) również zwraca uwagę na ważną, aksjologiczną dymensję polityki / polityczności. Polityka niezwykle często jest bowiem percypowana i analizowana w odniesieniu do określonych wartości, cnót moralnych (dobro społeczne / wspólne, uczciwość, odpowiedzialność, sprawiedliwość, współpra-

ca) mających na celu wykazanie, czym jest istota polityki, czym powinien charakteryzować się „słuszny” / „pożądany” ład społeczno-polityczny i ekonomiczny. Niezbędne przy tym jest aplikowanie kategorii bezpośrednio odnoszących się do świata wartości, formułowania sądów i zdań o charakterze ocennym. W tym kontekście formułuje swoje przekonanie Leo Strauss, który zauważa, iż „sprawy polityczne są z natury przedmiotem aprobaty lub dezaprobaty, wyboru lub odrzucenia, pochwały lub oskarżenia”, zatem „nie da się ich pojąć bez rozważania w terminach dobra i sprawiedliwości”¹⁹. Koresponduje to z etymologicznym rozumieniem pojęcia „polityka”, wywodzącym się od starogreckiego terminu *polis*. Owo „państwo-miasto” („kraj, ojczyzna, obywatelstwo, rządy, sprawy publiczne”) oznaczało organiczną wspólnotę wolnych obywateli podlegających wspólnym celom i interesom, zatem wspólnotę konstytuowaną przez powszechnie akceptowany katalog wartości.

Wskazanie na rozpowszechniony w społeczeństwie system wartości jako podstawę wspólnoty politycznej eksponuje kulturowy wymiar polityki. Politykę należy bowiem również rozumieć jako część kultury, której źródłem i odbiorcą jest człowiek (twórca i odbiorca kultury). Kulturę zaś można utożsamić z ogółem wytworów (w tym wszelkich urządzeń i instytucji społeczno-polityczno-ekonomicznych) człowieka zmierzającego do realizacji określonych wartości²⁰. Polityka, tak jak cała kultura, stanowi istotny przejaw konieczności prowadzenia życia przez człowieka, a to oznacza, iż jednostka jest niejako egzystencjalnie zmuszona do ustalania, internalizowania, przekazywania określonych wartości i norm, które orientują i nadają sens ludzkiemu zachowaniu, przede wszystkim — działaniu. Kultura, a wraz z nią sama polityka, to w języku Helmutha Plessnera — wybitnego przedstawiciela antropologii politycznej — „sztuczna naturalność” istoty obdarzonej samoświadomością.

Człowiek, jako „miejsce twórcze”, to byt obdarzony samookreślającą go szczególną mocą, władzą, siłą, zdolnością do urzeczywistniania siebie. Człowiek jest zatem twórcą polityki, źródłem działania politycznego, któremu nadaje określony sens. Polityka, dowodzi Plessner, to

samowładne kształtowanie i zachowywanie ludzkiej mocy. [...] nie istnieje prawda, która nie miałaby *a priori* charakteru politycznie znaczącego, ale także nie istnieje polityka bez prawdy, gdyż o jej znaczeniu stanowi fakt, że człowiek decyduje się w niej na siebie i decyduje o sobie²¹.

Niewątpliwie w tym procesie decydowania się na siebie i decydowania o sobie ogromną rolę odgrywają wartości / wartości polityczne. Z tego powodu, jak sądzę, najważniejszą tezą przemawiającą za aksjologicznymi uwarunkowaniami polityki jest fakt, iż jej podmiotem, twórcą i odbiorcą jest człowiek, jedyna istota obdarzona świadomością aksjologiczną. Polityki i polityczności nie można oddzielić od wartości i wartościowania.

Pojęcie, funkcje i typologia wartości politycznych

Pojęcie wartości, pomimo trudności związanych z określaniem ich statusu ontycznego, jest szeroko stosowane w naukach społecznych, co z pewnością stanowi potwierdzenie przydatności poznawczej tej kategorii²². Wartości okazują się również bardzo użyteczne dla kompleksowego zrozumienia fenomenu polityki / polityczności. Polityka jest zjawiskiem, które zachodząc w dziedzinie życia społecznego, odnosi się do konkretnej kultury, wpływając na charakter i układ stosunków społeczno-politycznych oraz ekonomicznych: polityka generuje nieraz konflikty i walki (kategorie „wróg — przyjaciel”), ale często sprzyja i umacnia kompromisy i pozytywną kooperację. Wszystko to ma ścisły

związek z wartościami i wartościowaniem, zarówno na poziomie makro, jak i mikro, i sprawia, iż wartości, potrzeby, pragnienia, dążenia, cele, interesy danego podmiotu, same konstytuowane przez wartości, niejednokrotnie zależą od autorytatywnych decyzji dotyczących rozdziału pożądaných dóbr i zasobów (materialnych i niematerialnych), pożądaných, czyli wartościowych z punktu widzenia określonego podmiotu. Decyzja polityczna zawiera oczywisty kontekst aksjologiczny, odzwierciedlenie struktury wartości przyjętej przez decydenta; władza stanowi dobro szczególnie w polityce pożądanę, jest często traktowana jako wartość, podobnie jak interes państwowy / narodowy; porządek instytucjonalny i normatywny (zbiór nakazów i zakazów, norm i reguł życia społecznego i politycznego) jest przedmiotem sądów, ocen, wartościowania.

Ogólnie można wskazać na trzy podstawowe orientacje określające status ontyczny wartości oraz ich ustrukturyzowanie: subiektywistyczną (neokantyzm, M. Weber), obiektywistyczną (M. Scheler) oraz stanowisko pośrednie pomiędzy subiektywizmem i obiektywizmem (T. Dilthey, E. Spranger).

Subiektywizm zakłada, że wartości to ekspresja aktów wartościowania oraz ocen artykułowanych przez podmiot (to, co nazywa się wartością, ma wymiar aksjologiczny głównie poprzez akt akceptacji dokonywany przez podmiot, ma swe źródło w podmiocie i obowiązuje ze względu na ową akceptację), a hierarchia wartości warunkowana jest subiektywnymi preferencjami podmiotu.

Obiektywizm głosi, iż wartość to autonomiczny, fenomenalny byt, niezależny od podmiotu, który go doświadcza. Sam akt poznawczy jest irracjonalny, tj. niezwiązany z logiką dyskursywną, oraz emocjonalno-intuicyjny, polegający na akceptacji lub odrzuceniu. Wartość nabywa status obowiązujący ze względu na idealną powinność ontologiczną, a hierarchia wartości zależy od prymatu poszczególnych sfer, w których

konkretne wartości funkcjonują: wartości duchowe mają pierwszeństwo nad materialnymi, kulturowe nad ekonomicznymi itd.

Natomiast według stanowiska pośredniego wartość nie jest ani dowolnie tworzona przez podmiot, ani też nie jest zjawiskiem od tego podmiotu niezależnym, a hierarchia wartości jest implikowana przez duchowo-kulturowy, zmienny w czasie i przestrzeni, układ wartości, co można by określić jako „świadomość aksjologiczną danej epoki”²³.

Niejasności definicyjne pojęcia „wartość” wynikają przede wszystkim z faktu, iż wszystko może stać się przedmiotem wartości, czyli obiektem jednostkowego i / lub grupowego pożądania, kluczowym motywem zachowania w sferze publicznej i prywatnej. Takie ujęcie wartości prezentuje na przykład Milton Rokeach, definiujący ją jako „typ przekonania centralnie uplasowanego w ogólnym systemie przekonań” danego podmiotu (jednostka albo grupa), który to system decyduje o tym, „jak powinno lub nie powinno się postępować”, lub też o tym, czy „końcowy stan istnienia” jest „wart lub niewart osiągnięcia”. Innymi słowy, „wartość” to stałe przekonanie, że określony sposób zachowania, lub też finalny stan istnienia, jest, zarówno jednostkowo, jak i społecznie, bardziej pożądany niż pozostające w alternatywie odmienne sposoby zachowania albo końcowe stany istnienia²⁴.

Podobnie wypowiada się Talcott Parsons, przedstawiciel analizy funkcjonalnej w politologii, dla którego „wartość” jest przekonaniem (wyobrażeniem, konceptualizacją pragnień) dotyczącym tego, co godne pożądania (*conception of the desirable*)²⁵, oraz Daryl J. Bem, traktujący wartości jako centralne ogniwa w systemie ludzkich przekonań („pierwotne preferencje lub pozytywne postawy odnośnie do jakichś końcowych stanów istnienia”, na przykład równość, wolność, zbawienie, albo „pewnych szerokich sposobów postępowania”²⁶).

Przytoczone propozycje definicyjne akcentują oceną / aksjologiczną warstwę wartości, zatem subiektywną dymensję treści konkretnych wartości, ugruntowując jednocześnie ową treść w układzie społecznym. Wymiar aksjologiczny wartości oznacza, iż są one

wyrażane przy pomocy ocen. Oceny to pochwały i nagany funkcjonujące zazwyczaj w postaci sądów oceniających [...]. Oceny wskazują zazwyczaj na jakieś przedmioty zewnętrzne lub stany psychiczne i, jako takie, oznaczają coś, czyli pełnią funkcję oznaczania, jednocześnie zaś wyrażają nasz stosunek do tych przedmiotów, czyli pełnią funkcję wyrażania (wyrażają nasze postawy, pragnienia, preferencje).

Z drugiej natomiast strony, „żeby przeżywać mogły być nazwane wartościami, muszą być korygowane, żeby nie powiedzieć kontrolowane społecznie. Muszą być obiektywizowane, porównywane z przeżyciami ogółu”²⁷.

Definicja wartości musi zawierać kontekst społeczny, jako że wartość ma nie tylko aspekt subiektywny, wewnętrzny, psychologiczny²⁸, ale również zewnętrzny, zobiektywizowany, społeczny²⁹.

Kontekst społeczny wartości podkreślają m.in. William I. Thomas i Florian Znaniecki, utożsamiający wartość społeczną z faktem, który — posiadając treść empiryczną dostępną członkom społeczności — staje się, przynajmniej potencjalnym, przedmiotem działania³⁰. John Dewey z kolei pojmuje wartość w kategoriach instrumentalizmu, w których podstawowym założeniem jest fakt istnienia jednostkowego podmiotu w otoczeniu i ich wzajemne oddziaływanie. Myśl, idea, wartość to nie kopia świata, ale plany działania; miarą wartości jest jej intersubiektywna użyteczność i związek z doświadczeniem jednostki. Istnieją zatem wyłącznie wartości instrumentalne. Wartość absolutna, bezwzględna, nie ma racji bytu, jest, co najwyżej, ostoją absolutyzmu, źródłem permanentnego konfliktu między teorią i praktyką, myśleniem i działaniem. Wartość

zatem jest nierozzerwalnie związana z określoną rzeczywistością empiryczną, poza którą nie funkcjonuje; wartość może być odnaleziona jedynie przez kontakt z rzeczami przynależnymi do świata zewnętrznego wobec jednostki³¹.

Swoisty redukcjonizm prezentuje również marksistowskie ujęcie obiektywistyczno-holistyczne. Analizując problem relacji pomiędzy wartością i bytem społecznym, zwolennicy tego stanowiska uwypuklają genetyczne, funkcjonalne i strukturalne relacje między wartością polityczną, utożsamianą tu z ideą polityczną, i potrzebami wielkich grup społecznych. Wartość polityczna to refleks świadomości / wiedzy danej grupy odnoszącej się do własnych potrzeb oraz potrzeb pozostałych grup „sojusznicych, wrogich, niezdecydowanych” oraz do „potrzeb całego społeczeństwa”. Odrzuca się zatem pogląd, iż wartość może mieć charakter abstrakcyjny, jako że „system wartości politycznych jest zawsze systemem wartości określonej klasy, warstwy”, jest „wyrazem wyobrażeń, wiedzy klasy o tym, w jaki sposób może zrealizować swoje własne potrzeby wraz z potrzebami całego społeczeństwa”³².

Nie ulega wątpliwości, iż systemy wartości są w ogromnym stopniu określane przez warunki społeczno-ekonomiczne, polityczne czy kulturowe. Pojawiają się, są utrwalane, niektóre zanikają, inne są modyfikowane. Jednakże, biorąc pod uwagę, że nierozłączną cechą wartości jest ich związek z treścią przeżyć psychicznych, zarówno indywidualnych, jak i grupowych, wykluczenie wartości indywidualnych (które w ujęciu obiektywistyczno-holistycznym mogą mieć charakter jedynie moralny) ze sfery wartości politycznych jest znaczącym zawężeniem problemu. Johannes W. Neumann słusznie zauważa, iż obok wartości „oficjalnych” występują również wartości „nieoficjalne”, „subkulturowe”,

które faktycznie kształtują zachowanie w życiu codziennym. Poza tym może on (proces przemian) przybierać w pewnym sensie przeciw-

stawne formy, tak że początkowo przestarzałe wyobrażenia wartości regenerują się na innym poziomie, aby ewentualnie później — gdy sytuacja społeczna jeszcze raz ulegnie zmianie — zaniknąć definitywnie³³.

W świetle powyższych uwag uznaję, iż wartości polityczne³⁴:

— mają dymensję jednostkowo-psychologiczną (subiektywną, wewnętrzną) i grupowo-społeczną (zobiektywizowaną, zewnętrzną) zarazem;

— odnoszą się, chociaż mogą mieć genezę pozapolityczną (istnieją bowiem wartości czysto polityczne, „częściowo” polityczne, również polityczne, kontekstualnie polityczne), do materii politycznej (w której kluczową rolę odgrywa fenomen władzy politycznej, za pomocą której wartości te mogą być najefektywniej realizowane), skorelowanej ściśle z całym wymiarem życia zbiorowego (a więc również ze sferą społeczno-ekonomiczną);

— stanowią aksjologiczną podstawę konceptualizacji pożądanego systemu społeczno-politycznego oraz ekonomicznego, czyli zawierają warstwę ocenną i mają społeczną naturę.

Z reguły wskazuje się na dwojaką możliwość aplikacji wartości politycznych: „jako zobiektywizowane wzorce normatywne pozytywnie ocenianego porządku polityczno-instytucjonalnego” albo

jako kryterium lub zasada wyboru potrzeb, interesów i dążeń jednostki lub grup społecznych w sferze polityki. Takie rozumienie wartości politycznych wiąże się z pojęciami celów i ich hierarchii, których osiągnięcie i ustalenie wymaga ocen³⁵.

Ze względu na kryterium zasięgu wartości polityczne dzielą się na makrosocjalne, funkcjonujące na poziomie mezosocjalnym (grup i warstw społecznych), oraz mikrosocjalne (wartości indywidualne). Dodatkowo można wyróżnić następujące rodzaje wartości, w tym również wartości

politycznych: (a) autoteliczne (wartości *per se*) oraz instrumentalne, (b) deklarowane i realizowane, (c) centralne (naczelne) i wtórne (podporządkowane wartościom naczelnym), (d) trwałe i efemeryczne, (e) racjonalne (tj. wartości, które mogą być urzeczywistnione w określonych warunkach politycznych, społeczno-ekonomicznych i kulturowych) i irracjonalne, (f) abstrakcyjne i konkretne, (g) pozytywne i negatywne (wartości i antywartości).

Polityka pełni określone funkcje w szeroko ujmowanym systemie społecznym. Wartości polityczne w zasadniczy sposób warunkują zadania polityki, wskazują nie tylko na jej rolę, ale również miejsce w otoczeniu społecznym. Przede wszystkim polityka musi dokonywać regulacji własnego pola oraz wyznaczać sferę swojego oddziaływania na inne domeny życia zbiorowego. Osią jest tu władza polityczna, indywidualne i grupowe wyobrażenia dotyczące tego, które z mechanizmów jej zdobywania, wykonywania są najbardziej pożądane, czyli odczuwane jako słuszne. Wybór formy rządów, wskazanie na podmiot / wykonawcę władzy, konieczność, lub jej niedostrzeżenie, zachowania równowagi i podziału władz, procedury podejmowania decyzji politycznych, cykliczność odbywania się wyborów, wywierania wpływu na władzę polityczną w sposób legalny, zakres właściwego oddziaływania na sfery pozapolityczne itd. — wszystkie te zagadnienia są bezpośrednio związane z dokonaniem oceny nie tylko skuteczności, ale również słuszności wybranej opcji. Nie inaczej rzecz ma się z promocją pewnych koncepcji rozwoju społeczno-polityczno-ekonomicznego i tworzenia nowych bądź konsolidowania już istniejących instytucji w szerokim rozumieniu tego słowa. Wszelkie kroki w tej materii muszą zostać poddane procesowi wartościowania, oceny i hierarchizowania również ze względu na wartości naczelne, nadrzędne, które

mają być zrealizowane. W tym celu należy mieć na uwadze zachowanie społecznej koherencji i stabilności, co także nie może odbiegać od układu całości wartości politycznych w danym społeczeństwie, otoczeniu systemu politycznego. Potrzebne jest przy tym ustalenie i zachowanie choćby minimum kanałów komunikacji między partycypantami systemu. Niejednokrotnie przepływ informacji powoduje eskalację konfliktów wartości politycznych, które mogą być łagodzone w drodze korekty mechanizmów dystrybucyjnych odnoszących się do podziału dóbr i zasobów, co jest ściśle skorelowane zarówno z indywidualnym, jak i zbiorowym, poczuciem realizacji określonych wartości politycznych. Na marginesie warto zauważyć, iż całość tego zagadnienia mieści się w problematyce kultury politycznej, której głównymi komponentami są wartości, postawy oraz zachowania polityczne uczestników określonego systemu politycznego. Z klasycznych badań nad kulturą polityczną Gabriela A. Almonda i Sidneya Verby³⁶ można wyciągnąć wniosek, iż orientacje obywateli (poznawcza, emocjonalna oraz ocenna) wobec systemu politycznego są istotnym czynnikiem stabilności oraz integralności całego układu społeczno-politycznego.

Wobec powyższego można zaryzykować stwierdzenie, iż podstawowe funkcje polityki (regulacyjna, innowacyjna, integracyjna, dystrybucyjna) są ściśle związane z funkcjami wartości politycznych. Najczęściej przypisywanymi wartościami politycznym (oraz systemom wartości politycznych) funkcjami są: (a) integracyjna (podstawa kreacji szeroko rozumianych instytucji społecznych, politycznych, prawnych), (b) inspirująca / motywacyjna (dostarczanie motywacji dla zachowania jednostek i grup społecznych), (c) stabilizująca (konsolidowanie oraz legitymizacja systemu społeczno-politycznego), (d) regulacyjna (porządkowanie i ujednoli-

canie działań politycznych w drodze instytucjonalizacji życia politycznego, normy prawne i polityczne), (e) dyrektywna (metrytoryczne porządkowanie procesu podejmowania decyzji, hierarchizowanie celów politycznych)³⁷.

Idealizm i realizm polityczny

Akcentowanie roli i znaczenia aksjologicznych determinantów polityki, postrzeganie jej jako mechanizmu społecznego służącego realizacji określonych wartości generuje pytanie dotyczące granic idealizmu i realizmu politycznego, ich wzajemnych relacji.

Paradoksalnie zwolennik koncepcji „czystej” polityki i realizmu politycznego jest zbyt dużym idealistą. „Czysta” polityka miałaby zdecydowanie i jednoznacznie odcinać się od wszelkich ideałów, a opierając się na chłodnej kalkulacji, wskazywałaby na zasadność zastosowania różnych środków — bez względu na ich odcień moralny — umożliwiających realizację określonego celu politycznego. Oszustwo, brutalna siła, nieprzestrzeganie ustalonych zwyczajowo norm wszelkiego rodzaju (politycznych, społecznych, prawnych, moralnych) okazują się nieraz, wedle realizmu politycznego, bardziej skuteczne niż otwartość i szczerowość, perswazja, kompromis czy współpraca. Wszystkie one są niejako odarte z wymiaru ocenego, mają być moralnie obojętne. Słusznie zauważa Niccolo Machiavelli, uznawany za twórcę i prekursora nowożytnego realizmu politycznego, iż polityka jest sztuką osiągnięcia celów, grą interesów, a nie etyką. Niemniej nawet w przypadku dorobku intelektualnego autora *Księcia* można mówić o polityce w kontekście tak zwanej etyki pryncypialnej (ale jednak etyki), która uznaje coś za

dozwolone lub moralnie pozytywne, jeżeli pozostaje to na usługach „wyższej moralności”³⁸. Ostateczny cel władcy to dobro państwa, specyficzna i zniekształcona formuła tomistycznego *bonum commune*.

Niewątpliwie formuła „cel uświęca środki” jest jednym z najistotniejszych problemów etycznych w polityce, co dowodzi Max Weber, który zestawia ze sobą „etykę przekonania” z „etyką odpowiedzialności”, traktując je jako określone struktury przekonań wraz z odpowiadającym im stanowiskom aksjologicznym. Polityk niejako z natury rzeczy odwołuje się do środków przymusu, do siły (jeżeli nie piastuje władzy, może stosować takie formy, jak strajki, blokady itd.). Weber zaznacza, że polityk winien cechować się wysokimi kwalifikacjami etycznymi (etyka odpowiedzialności), być świadomy wielkiego celu, któremu byłby bez reszty oddany, wybranym przez siebie wartościom, oraz gotowy ponosić pełną odpowiedzialność za skutki swego działania. Cel nie usprawiedliwia automatycznie czy mechanicznie środków i niezamierzonych efektów politycznego działania. Nie można ani idealizować polityki, ani gloryfikować „czystej”, nieograniczonej władzy³⁹.

„Czysta” polityka jest redukcjonizmem, jest formą idealizowania samej polityki pojmowanej w kategoriach „neutralnych” aksjologicznie, techniczno-organizacyjnych, faktograficznych. Nie sposób nie zgodzić się z opinią Giovanniego Sartoriego, iż

każda polityka jest mieszanką idealizmu i realizmu, a jeśli któryś składnik zaczyna dominować, jeśli nadmierna dawka idealizmu eliminuje realizm — lub odwrotnie — to polityka taka skazana jest na klęskę. Nikomu nie udało się dotąd prowadzić z powodzeniem polityki prawdziwie czystej, bądź ściśle idealnej i (lub) moralnej. Obie załamują się z tego samego powodu. To, co uchodzi dziś za czystą „politykę siły”, może funkcjonować jedynie na pożywek dostarczanej przez *ethos*. *Macht*-

politik opierała się przeciw pierwotnie na Heglow-
skiej *Sittlichkeit* — wyższej formie moralności. Ten
ethos wydawać się może barbarzyński; w rzeczywistości
największe przelewy krwi i rżenie w naszych
czasach dokonywane były w imię rasistowskich
ideałów narodu bądź ideałów bezklasowego spo-

łeczeństwa. Pozostaje faktem, że tzw. czysta polity-
ka opiera się również na ideałach i wartościach. Ktoś
mógłby się nawet posunąć do stwierdzenia, że polityka
staje się bardziej „czysta”, im bardziej jest *Sache*, czyli
oddaniem dla sprawy. Krótko mówiąc — *Machtpolitik*
to *Sachepolitik*⁴⁰.

¹ Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, przekład i opracowanie D. Gromskiej, [w:] K. Leśniak, *Arystoteles*, Warszawa 1989, s. 281.

² Por. F. Ryszka, *O tym co „polityczne”. Przyczynek do rozważań z semantyki politycznej*, [w:] K. Opalek (red.), *Prawo i polityka*, Warszawa 1988, s. 133. Zob. także: M. Surmaczyński, *Podstawowe problemy metodologiczne politologii i socjologii*, Wrocław 2010; A. Heywood, *Teoria polityki. Wprowadzenie*, Warszawa, 2009; A. Szahaj (red.), *Od filozofii polityki do praktyki politycznej*, Toruń 2006. Naukę o polityce, z uwagi na przejrzystość wyводу, utożsamiam z politologią, będąc jednocześnie świadom, iż jest to dość daleko idące uproszczenie (por. np. A. Brecht, *Political Theory, The Foundations of Twentieth-Century Political Thought*, Princeton 1969, s. 17).

³ A. Antoszewski, *Proces i zmiana polityczna*, [w:] *Studia z teorii polityki*, t. I, red. A.W. Jabłoński i L. Sobkowiak, Wrocław 1996, s. 172, 173.

⁴ W politologii operuje się najczęściej trzema pojęciami odnoszącymi się do zjawiska władzy: władza publiczna, władza państwowa, władza polityczna. Pojęcie „władza publiczna” traktuję jako szersze niż dwa pozostałe terminy. Przyjmuję, że władza publiczna cechuje się więzią formalną z władzą państwową (tj. władza podmiotu wskazanemu przez ustawę zasadniczą jako organ konstytucyjny dysponujący środkami przymusu fizycznego) oraz więzią faktyczną z wąsko rozumianą władzą polityczną (przynależną ośrodkowi kierownicemu / decyzyjnemu, np. partii politycznej, która wygrała wybory). Władza polityczna może być postrzegana jako subiektywna metoda rozwiązywania obiektywnych konfliktów interesów, co polega głównie na podziale trudno dostępnych i deficytowych dóbr oraz zasobów społecznych i odbywa się podług ustalonych norm politycznych, a także prawnych regulujących kwestię decyzji politycznych (aspekt teologiczny, integracyjny oraz funkcjonalny władzy zapewniającej równowagę, trwanie oraz efektywność systemu społecznego). Władza ujmowana w kategoriach strukturalnych i konfliktu to określony stosunek społeczny pomiędzy podmiotami społecznymi / politycznymi występujący na tle podziału i dystrybucji wedle sprecyzowanych kryteriów. Ów stosunek społeczny, modyfikujący zachowania stron (władza w kategoriach behawioralnych i wpływu) zakłada z reguły asymetrię uprawnień i obowiązków uczestników tego stosunku (przewagę uzyskuje ten podmiot, który jest nosicielem władzy stanowiącej jego cechę osobowościową, mogący stosować szczególne środki, przede wszystkim przymus), przy założeniu, iż strona podporządkowana w tej relacji dysponuje określonymi prawami ograniczającymi całkowitą swobodę stronie władczej, (zagadnienie posłuszeństwa i legitymizacji władzy politycznej). Władza traktowana jako specyficzna forma relacji społecznej określa charakter stosunków politycznych, przybierających postać zwierzchnictwa, panowania, zależności i współzależności, kooperacji, walki i konfliktu, konsensusu; władza pełni zatem również, obok funkcji integracyjnej, dystrybucyjnej i ochronnej, funkcję strukturotwórczą. Zob. np. A. Czajowski, *Władza polityczna. Analiza pojęcia*, [w:] *Studia z teorii polityki...*, s. 34 nn.; K. Pałeczki, *Prawo, polityka, władza*, Warszawa 1988, s. 38, 40–44; por. A. Ławniczak, *Istota władzy państwowej i jej reformy*, Wrocław 2010.

⁵ Zob. szerzej: M. Orzechowski, *Polityka, władza, panowanie w teorii Maxa Webera*, Warszawa 1984, zwł. s. 120–212.

⁶ Chodzi tu o głośną książkę A.F. Bentley’a *The Process of Government*, opublikowaną po raz pierwszy w 1908 r. (zob. *The Concise Oxford Dictionary of Politics*, red. I. McLean, Oxford-New York 1996, s. 34).

⁷ H. Lasswell, *Power and Personality*, New York 1976.

⁸ R.A. Dahl, *Modern Political Analysis*, Prentice Hall 1991.

⁹ D. Easton, *Categories for the System Analysis of Politics*, [w:] *Varieties of Political Theory*, red. D. Easton, New York 1966; *idem*, *The Political System: An Inquiry into the State of Political Science*, New York 1963; *idem*, *A Framework of Political Analysis*, Englewood 1965.

¹⁰ A. Ranney, *Governing. An Introduction to Political Science*, Prentice Hall 1990.

¹¹ Temu rozróżnieniu odpowiadają anglosaskie terminy „politics” i „policy”. „Politics” to sama działalność oraz teoretyczny namysł nad tą aktywnością; jest tożsama z „procesem zachodzącym w systemie społecznym — niekoniernie ograniczonym do poziomu państwa narodowego — za pomocą którego cele tego systemu są poddawane selekcji i uporządkowaniu według kryteriów ich doniosłości i możliwości implementacji w kategoriach czasu i alokacji zasobów społecznych”. Natomiast „policy” jest definiowana jako „zbiór decyzji podejmowanych przez aktora politycznego lub grupę, który dotyczy selekcji celów i metod ich osiągnięcia w ściśle sprecyzowanej sytuacji. Decyzje te [...] powinny być realizowane w granicach władzy [uprawnień] podmiotu kreującego politykę”. W języku angielskim istnieje jeszcze jedno określenie spokrewnione z przywołanymi w tekście terminami, mianowicie „polity”, które wyklada się jako „wspólnota polityczna” (według G.K. Roberta — „politycznie zorganizowane społeczeństwo bez względu na istniejącą w nim rodzaj rządów”). G.K. Roberts, *A Dictionary of Political Analysis*, London 1979, s. 152, 169; zob. także: F. Ryszka, *op. cit.*, s. 139–140; *Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski i R. Herbut, Wrocław 1999, s. 429.

¹² Zob. np. F. Ryszka, *Nauka o polityce*, Warszawa 1984; *The Concise Oxford Dictionary of Politics...*, s. 388–391, *Leksykon politologii...*, s. 429–430.

¹³ L. von Mises, *Ludzkie działanie. Traktat o ekonomii*, tłum. W. Falkowski, Warszawa 2007, s. 153–166; H.H. Hoppe, *Demokracja — bóg, który zawiódł*, przeł. W. Falkowski i J. Jabłecki, Warszawa 2006, s. 18–24.

¹⁴ T. Klementewicz, *Empiryczne badanie polityki a filozofia polityki*, [w:] M. Szyszkowska (red.), *Elementy filozofii polityki*, Warszawa 1992, s. 85.

¹⁵ Por. np. R.J. Dalton, H.-D. Klingemann, *Zachowania polityczne*, t. 1 i 2, Warszawa 2010.

¹⁶ Zob. J. Kmita, *Z metodologicznych problemów interpretacji humanistycznej*, Warszawa 1971, s. 7–30.

¹⁷ Por. np. D.I. Kertzer, *Rytuał, polityka, władza*, Warszawa 2010.

¹⁸ T. Buksiński, *Racjonalność współdziałań. Szkice z filozofii polityki*, Poznań 1996, s. 43.

¹⁹ W.T. Bluhm, *Theories of the Political System*, Prentice Hall 1978, s. 65, cyt. za: A.W. Jabłoński, *Etos i gra: dwa nurty w polskiej kulturze politycznej*, *Studia Politologiczne* 10, *Praca przygotowana z okazji 25-lecia Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Wrocławskiego*, Wrocław 1995, s. 181; por. także: W. Płopa, *Wartości a politycy. Perspektywa młodzieży akademickiej*, Kraków 2009.

²⁰ M. Szyszkowska, *Europejska filozofia prawa*, Warszawa 1995, s. 14 nn.

²¹ H. Plessner, *Władza a natura ludzka. Esej o antropologii światopoglądu historycznego*, przełożyła, wstępem i przypisami opatrzyła E. Paczkowska-Łągowska, Warszawa 1994, s. 101; zob. także: R. Wedgwood, *The Nature of Normativity*, Oxford 2007.

²² Zob. np. J. Kekes, *The Human Condition*, Oxford 2010 (zwł. rozdz. 5: *Dimensions of Value*); R.C. Roberts, W. Jay Wood, *Intellectual Virtues. An Essay in Regulative Epistemology*, Oxford 2009; D.C. Russell, *Practical Intelligence and the Virtues*, Oxford 2009.

²³ E.W. Böckenförde, *Wolność — państwo — Kościół*, Kraków 1994, s. 128–134.

²⁴ M. Rokeach, *Beliefs, Attitudes and Values*, San Francisco 1972, s. 124, 160. Zob. także: J. Annas, *Intelligent Virtue*, Oxford 2011 (zwł. rozdz. 2. *Virtue, Character, and Disposition*).

²⁵ T. Parsons, W. White, *Charakter a społeczeństwo. Interpretacja teorii Reismana*, [w:] T. Parsons, *Struktura społeczna a osobowość*, Warszawa 1969, s. 249; zob. także: C. Kluckhohn, *Value and Value — Orientations in the Theory of Action. An Exploration in Definition and Classification*, [w:] T. Parsons, E.A. Shils (red.), *Toward a General Theory of Action*, New York 1962, s. 395.

²⁶ D.J. Bem, *Beliefs, Attitudes and Human Affairs*, California 1970, s. 16.

²⁷ H. Borowski, *Wartości jako przeżycie*, Lublin 1992, s. 78, 87.

²⁸ Jednym z najbardziej reprezentatywnych przedstawicieli kierunku, który podkreśla subiektywistyczno-psychologiczne uwarunkowania wartości politycznych, jest H.D. Lasswell (*idem*, *Power and Personality*, New York 1976; zob. także K. Dziubka, *Wartości polityczne*, [w:] *Studia z teorii polityki...*, s. 137–138).

²⁹ Por. S. Ehrlich, *Wiążące wzory zachowania. Rzecz o wielości systemów norm*, Warszawa 1995. Nasuwa się tu skojarzenie z pojęciem uniwersaliów, jakim Tomasz z Akwinu za Arystotelesem nazywa wartości. Uniwersalia na gruncie tomizmu i neotomizmu są postrzegane jako „różne sposoby istnienia ogólnie rozumianego bytu. I choć nie należały do bytu, stanowiły jego modus istnienia, tj. przypadłości” H. Borowski, *op. cit.*, s. 10.

³⁰ W.J. Thomas, F. Znaniecki, *The Polish Peasants in Europe and America*, t. 1, New York 1958, s. 21.

³¹ Por. K. Dziubka, *op. cit.*, s. 135.

³² M. Karwat, W. Milanowski, *Wartości polityczne*, [w:] K. Opalek (red.), *Elementy teorii polityki*, Warszawa 1989, s. 196; por. także: O. Cetwiński, *Wartości polityczne i normy polityczne*, [w:] K. Opalek (red.), *Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 1975.

³³ J.W. Neumann, *Wyobrażenia o wartościach w społeczeństwach współczesnych. Próba objaśnienia współczesnej funkcji religii*, [w:] F. Ryszka, G. Meyer (red.), *Przemiany wartości a system polityczny. Z problemów kultury politycznej w Republice Federalnej Niemiec*, Warszawa 1990, s. 101.

³⁴ Odróżniam wartości polityczne od idei politycznych i ideałów politycznych, za G. Sartorim przyjmując, że ideał to część kultury, który pojawia się jako wytwór refleksji filozofów opracowujących różne idee. Idea z kolei „to nie dowolna myśl [...], to wynik końcowy procesu rozumowania, faktycznie zaś »spójnego rozumowania«” (G. Sartori, *Teoria demokracji*, Warszawa 1994, s. 608).

³⁵ *Leksykon politologii...*, s. 640.

³⁶ G.A. Almond, S. Verba, *The Civic Culture*, New York 1963; *The Civic Culture Revisited*, red. G.A. Almond, S. Verba, Boston-Toronto, 1980; zob. także: J.H. Caren, *Culture, Citizenship, and Community. A Contextual Exploration of Justice as Evenhandedness*, Oxford 2000.

³⁷ K. Dziubka, *op. cit.*, s. 142–151.

³⁸ W myśli N. Machiavellego cnotą (*virtu*) jest zdolność do działania, energia, inicjatywa, umiejętność wykorzystania wiedzy do efektywnego działania. Fortuna (los) (u Machiavellego pojmowana, w oderwaniu od teologii, jako rodzaj scholastycznego pojęcia ślepej materii) decyduje tylko o części ludzkich zachowań, wywierając przemożny wpływ na tych pozbawionych *virtu*. Polityka jest podporządkowana konieczności zarówno absolutnej (konieczne jest to, co nie może nie istnieć), jak i celu (użyteczność) — cel jest zatem ważniejszy aniżeli to, co doń prowadzi. Jeżeli w sytuacji wyjątkowej chce się przywrócić normalność, można działać sprzecznie z prawem, które było wówczas niemalże utożsamiane z moralnością. Jednakże i u Machiavellego dostrzec można pewną hierarchę celów: dla władcy najważniejsze ma być działanie, które prowadzi do stworzenia bądź utrzymania państwa. Jest to możliwe, kiedy rządzący charakteryzują się minimalnym chociaż poziomem cnót obywatelskich, nie separują się od społeczeństwa, dzieląc z jego członkami podstawowe poczucie wspólnoty interesów, stymulując gotowość do pracy oraz instynkt państwowy. Trwałym państwem jest takie, które oparte jest na *virtu* władcy, stanowi refleks woli ludu akceptującego władzę, dysponuje dobrymi ustawami, sprawnym wojskiem.

³⁹ Zob. M. Orzechowski, *op. cit.*, s. 337–343.

⁴⁰ G. Sartori, *op. cit.*, s. 60–61. Por. P. Kimla, *Historycy-politycy jako źródło realizmu politycznego*, Kraków 2009.

Bibliografia

Almond G.A., Verba S., *The Civic Culture*, New York 1963.

Almond G.A., Verba S., *The Civic Culture Revisited*, Boston-Toronto 1980.

Annas J., *Intelligent Virtue*, Oxford 2011.

Antoszewski A., *Proces i zmiana polityczna*, [w:] A.W. Jabłoński i L. Sobkowiak (red.), *Studia z teorii polityki*, t. I, Wrocław 1996.

Bem D.J., *Beliefs, Attitudes and Human Affairs*, Belmont California, 1970.

Böckenförde E.W., *Wolność — państwo — Kościół*, Kraków 1994.

Borowski H., *Wartości jako przeżycie*, Lublin 1992.

Brecht A., *Political Theory: the Foundations of Twentieth Century Political Thought*, Princeton 1969.

Buksiński T., *Racjonalność współdziałań. Szkice z filozofii polityki*, Poznań 1996.

- Carens J.H., *Culture, Citizenship, and Community. A Contextual Exploration of Justice as Evenhandedness*, Oxford 2000.
- Cetwiński O., *Wartości polityczne i normy polityczne*, [w:] K. Opalek (red.), *Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 1975.
- The Concise Oxford Dictionary of Politics*, red. I. McLean, Oxford-New York 1996.
- Czajowski A., *Władza polityczna. Analiza pojęcia*, [w:] A.W. Jabłoński i L. Sobkowiak (red.), *Studia z teorii polityki*, t. I, Wrocław 1996.
- Dahl R.A., *Modern Political Analysis*, Prentice Hall 1991.
- Dalton R.J., Klingemann H.-D., *Zachowania polityczne*, t. 1 i 2, Warszawa 2010.
- Dziubka K., *Wartości polityczne*, [w:] A.W. Jabłoński i L. Sobkowiak (red.), *Studia z teorii polityki*, t. I, Wrocław 1996.
- Easton D., *Categories for the System Analysis of Politics*, [w:] *Varieties of Political Theory*, New York 1966.
- Easton D., *A Framework of Political Analysis*, Englewood 1965.
- Easton D., *The Political System: An Inquiry into the State of Political Science*, New York 1963.
- Ehrlich S., *Wiążące wzory zachowania. Rzecz o wielości systemów norm*, Warszawa 1995.
- Heywood A., *Teoria polityki. Wprowadzenie*, Warszawa 2009.
- Hoppe H.H., *Demokracja – bóg, który zawiódł*, przeł. W. Falkowski i J. Jabłecki, Warszawa 2006.
- Jabłoński A.W., *Etos i gra: dwa nurty w polskiej kulturze politycznej*, [w:] A.W. Jabłoński, K.A. Paszkiewicz, M.S. Wolański (red.), *Studia politologiczne. Praca przygotowana z okazji 25-lecia Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Wrocławskiego*, Wrocław 1995.
- Karwat M., Milanowski W., *Wartości polityczne*, [w:] K. Opalek (red.), *Elementy teorii polityki*, Warszawa 1989.
- Kekes J., *The Human Condition*, Oxford 2010.
- Kertzer D. I., *Rytuał, polityka, władza*, Warszawa 2010.
- Kimla P., *Historycy-politycy jako źródło realizmu politycznego*, Kraków 2009.
- Klementewicz T., *Empiryczne badanie polityki a filozofia polityki*, [w:] M. Szyszkowska (red.), *Elementy filozofii polityki*, Warszawa 1992.
- Kluckhohn C., *Value and Value – Orientations in the Theory of Action. An Exploration in Definition and Classification*, [w:] T. Parsons, E.A. Shils (red.), *Toward a General theory of Action*, New York 1962.
- Kmita J., *Z metodologicznych problemów interpretacji humanistycznej*, Warszawa 1971.
- Lasswell H.D., *Power and Personality*, New York 1976.
- Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski i R. Herbut, Wrocław 1999.
- Leśniak K., *Arystoteles*, Warszawa 1989.
- Ławniczak A., *Istota władzy państwowej i jej reformy*, Wrocław 2010.
- Mises von L., *Ludzkie działanie. Traktat o ekonomii*, tłum. W. Falkowski, Warszawa 2007.
- Neumann J.W., *Wyobrażenia o wartościach w społeczeństwach współczesnych. Próba objaśnienia współczesnej funkcji religii*, [w:] F. Ryszka, G. Meyer (red.), *Przemiany wartości a system polityczny. Z problemów kultury politycznej w Republice Federalnej Niemiec*, Warszawa 1990.
- Orzechowski M., *Polityka, władza, panowanie w teorii Maxa Webera*, Warszawa 1984.
- Pałecki K., *Prawo, polityka, władza*, Warszawa 1988.
- Parsons T., White W., *Charakter a społeczeństwo. Interpretacja teorii Reismana*, [w:] T. Parsons (red.), *Struktura społeczna a osobowość*, Warszawa 1969.
- Plessner H., *Władza a natura ludzka. Esej o antropologii światopoglądu historycznego*, przełożyła, wstępem i przypisami opatrzyła E. Paczkowska-Łagowska, Warszawa 1994.
- Płopa W., *Wartości a politycy. Perspektywa młodzieży akademickiej*, Kraków 2009.
- Ranney A., *Governing. An Introduction to Political Science*, Prentice Hall 1990.
- Roberts G.K., *A Dictionary of Political Analysis*, London 1979.
- Roberts R.C., Wood W.J., *Intellectual Virtues. An Essay in Regulative Epistemology*, Oxford 2009.
- Rokeach M., *Beliefs, Attitudes and Values*, San Francisco 1972.

Russell D.C., *Practical Intelligence and the Virtues*, Oxford 2009.

Ryszka F., *Nauka o polityce*, Warszawa 1984.

Ryszka F., *O tym co „polityczne”. Przyczynek do rozważań z semantyki politycznej*, [w:] K. Opałek (red.), *Prawo i polityka*, Warszawa 1988.

Sartori G., *Teoria demokracji*, Warszawa 1994.

Surmaczyński M., *Podstawowe problemy metodologiczne politologii i socjologii*, Wrocław 2010.

Szahaj A. (red.), *Od filozofii polityki do praktyki politycznej*, Toruń 2006.

Szyszkowska M., *Europejska filozofia prawa*, Warszawa 1995.

Thomas W.J., Znaniecki F., *The Polish Peasants in Europe and America*, t. 1, New York 1958.

Wedgwood R., *The Nature of Normativity*, Oxford 2007.

The axiological determinants of politics as a social sphere — an outline of problem

Summary

The starting point of the paper is an attempt to define politics as a relatively educed domain of social life, while pointing at these elements of social sphere which are directly or indirectly associated with the phenomenon of politics. In this context it was assumed that politics is a certain field of social life constituted by the configuration of the relations and activities which are determined by conflicts, struggle, compromises and cooperation among social groups, political organizations, political decision centers and individuals that all together endeavor to realize their fundamental needs and interests throughout the execution of or influence on the political power. Thus, politics, remaining an immanent part of social life, is a human creation, a precise response to one's needs, desires, expectations, pursuits, aims and values; thereby politics is a piece of culture determined by the core cultural values. That is the reason why politics and this what is political cannot be separated from values and evaluations, and the most important thesis underlining the axiological determinants of politics is the fact that its subject, creator as well as recipient is human being — the sole creature endowed with axiological consciousness. The author, trying to show the relations between politics and the realm of values, analyzes the nature of value itself as well political values and their functions in sociopolitical environment. These considerations end with the brief characteristic of political realism and idealism which leads to the conclusion that each politics is a mixture of idealism and realism, and if one of these components begins to dominate, if an excessive dose of idealism eliminates realism — or *vice versa* — then such politics is doomed.